

Ekklesia Amsterdam zondag 24 maart 2019

Babel, stad van verhalen

Mirjam Rigterink

1.

Vorige week lazen we het verhaal over haar beroemde toren. Vanmorgen gaat het weer over Babel, maar nu met de ondertitel: stad van verhalen. Want Babel - of Babylon - is in de bijbel verbonden met de toren, maar ook met de ballingschap. Het was in Babel dat die mensen uit de drempeltekst zichzelf opnieuw moesten uitvinden. Hun land was ingenomen, Jeruzalem en de tempel verwoest. De heilige grond onder hun voeten weggeslagen. Hoe was het zover gekomen? En wat was nog hun toekomst? In het zoeken naar antwoorden op die moeilijke vragen gaan ze hun verhalen ópschrijven, óverschrijven, en h́erschrijven - in het licht van de verwoesting van Jeruzalem en de realiteit van hun ballingschap. Geen feitelijke geschiedenisboeken schrijven ze, maar literatuur: de Thora wordt samengesteld.

2.

Er wordt ook profetische literatuur geboren. We lazen een ingewikkeld fragment uit Ezechiël, het boek genoemd naar een priester-profeet die ook in die ballingschap leeft. Op de vraag 'hoe zijn we hier terechtgekomen?' geeft dit boek een ongenadig en moeilijk te begrijpen antwoord: de ondergang van Jeruzalem wordt voorgesteld als een straf van God. In de lezing zagen we de profeet dat uitbeelden, als een *performance* kunstenaar *avant la lettre*: Ezechiël moet ergens in de stad op de grond gaan liggen, gebonden, als een balling. Vóór hem een kleitablet waarop hij de stad Jeruzalem getekend heeft en daaromheen moet hij een belegering bouwen. Stelt u het zich voor: een man ligt op straat, vóór hem een soort maquette van een belegerde stad, en tussen hem en die maquette een bakplaat, zodat hij dat tafereel niet meer kan zien. Hij moet er net zoveel dagen liggen als het aantal jaren dat het volk onrecht heeft gedaan, staat er. Wat heeft Ezechiël geroepen tegen mensen die om hem heen kwamen staan om te kijken wat hij in hemelsnaam lag te doen? Klaagzang en klacht over jullie? God kon het niet meer aanzien, hoe wij leefden zonder recht te doen aan onze naaste?

3.

Een straf van God - daar kan ik niet meer mee uit de voeten, met zo'n god. Dus hoe kan ik dat dan verstaan? Misschien zo: dat we onze geschiedenis onder ogen moeten durven zien. Ook de grote, grove misstappen daarin. En dat de gevolgen daarvan nog steeds voortwoekeren. Denk aan ons koloniale verleden of onze geschiedenis met slavernij. Die verhalen moeten we elkaar vertellen en doorgeven, om goed te weten wat nooit meer - en om ons alert te maken op wat we in onze tijd tussen de regels door horen en lezen.

4.

Maar verhalen vertellen we elkaar niet alleen om te leren van onze fouten. We vertellen ze ook om er hoop uit te putten. Die ballingen in Babel, ze schreven: we hebben eerder in ballingschap geleefd, in Egypte, en daar zijn we ook uit weggetrokken! Toen ik hun in gedachten zag zitten, moest ik denken aan een citaat uit een essay dat Femke Halsema in 2017 schreef voor de maand van de filosofie. Kernvraag van dat essay is: welke verhalen vertellen wij elkaar over onze samenleving - over onze geschiedenis en over de richting die het opgaat? Ze citeert daarin de theoloog Walter Brueggemann, die schreef: 'Herinnering produceert hoop, zoals geheugenverlies wanhoop produceert (...). Alleen als je weet welke grote

veranderingen een gemeenschap in het verleden heeft ondergaan, ben je bereid je voor te stellen dat verandering opnieuw mogelijk is, en dat de toekomst beter wordt.'

Het boekje spitst zich toe op de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, jaren waarvan Halsema meent dat die door velen decennialang onterecht in het verdomhoekje van naïeve linksigheid zijn weggezet: op zijn best naïef, op zijn slechtst gevaarlijk zelfs. Het boekje gaat over idealisme, over identiteit en hoop - en er komt een hele serie denkers aan het woord. Misschien moeten we er een avond over verder praten, ik houd me aanbevolen. Ik ben benieuwd of u haar analyses deelt. Ook omdat ze haar visie geeft op het succes van politici als Wilders en Baudet.

Maar vanmorgen wil ik deze vraag met u vasthouden: welke verhalen vertellen we elkaar? Wat is het verhaal van onze samenleving? Wat tekent onze geschiedenis? Welke richting gaan we uit? Die verhalen zijn voorwerp van politieke strijd, stelt Halsema. Want aan de hand van die verhalen construeren we een gedeelde identiteit - en daarop bouwen we gemeenschap en toekomst. Gemeenschappen ontstaan dus allereerst in de verbeelding en daarom - en hier horen we de politica - komt het aan op *politiek van de verbeelding*. Baudet bindt de strijd aan: hij schildert een apocalyptisch scenario - we wankelen in Europa op de rand van de afgrond. En welk verhaal vertellen wij?

5.

Het slot van het boek Ezechiël beschrijft een visioen van een nieuwe stad. Midden in die stad staat een tempel. Die tempel wordt in groot detail beschreven: hoe dik de muren zijn, hoe mooi versierd hij is. En onder de drempel van de ingang welt water op en stroomt als rivieren naar buiten. Bomen zullen langs de oevers groeien, staat er, overal waar dit water komt zal het wemelen van vis en leven. Water, symbool voor wat leven geeft en daarmee in de Joodse traditie ook symbool voor de Thora. Een staaltje politiek van de verbeelding. De naam van die stad krijgt het allerlaatste woord in dit boek: יהוה שמה wat je kunt vertalen als 'de Naam-is-daar', of vrijer: God-Ik-Zal-woont-daar. Dit is de stad met brood en recht voor iedereen, de stad die wij overal steeds opnieuw moeten bouwen. Dat is te doen. Dat wordt gedaan. Met vallen en opstaan zijn zulke steden gebouwd, afgebroken, en weer opgebouwd. Dat is - hoop ik - ook óns verhaal.

7.

Ik woon in Den Haag vlak bij het station Laan van Nieuw Oost-Indië. Naast dat station staat het voormalige ministerie van Sociale Zaken. Daar wonen nu een kleine honderd statushouders, samen met zo'n honderd studenten. In de kelder worden activiteiten georganiseerd om deze nieuwe wijkbewoners en de oude met elkaar in contact te brengen. Ik was er een paar weken geleden met mijn oudste dochter. Er was te eten en te drinken, iedereen had iets meegenomen, er stond een tafeltennistafel - en voor die keer was er ook een piano neergezet, voor een open podium. Op een tafel lagen teksten en gedichten, gemaakt naar aanleiding van een activiteit van een paar weken eerder: een workshop Verhalen Vertellen, ook georganiseerd in het kader van ontmoeting. Je eigen verhaal te kunnen vertellen en herschrijven om het vervolgens te kunnen spiegelen aan andermans verhalen - voor elk mens van wezenlijk belang, zeker wanneer je leven om wat voor reden dan ook overhoopgegooid is. En ook van belang, denk ik, omdat we dan vervolgens kunnen kijken hoe die verhalen zich tot elkaar verhouden en te schrijven aan gezamenlijke verhalen, aan gezamenlijk verbeelde toekomst. Soms horen we herkenbaar elkaars verhalen misschien, maar er zullen ook schurende, moeilijk verstaanbare verhalen tussen zitten. Als het zo is dat

we willen leren schrijven aan gedeelde verhalen, en als het zo is dat we daarvoor eerst elkaars verhalen moeten horen en proberen die zo goed mogelijk te verstaan, ook de verhalen die ver van ons af staan - als dat zo is, dan moeten we die verhalen opzoeken. Dan moeten we onze bubbels uit. Dan volstaat het waarschijnlijk niet om in de krant te lezen óver... Dan moet ik mijn bubbel uit. En dan moet ik mijn kinderen meenemen en hun leren verder te kijken dan hun neus lang is, verder dan de verhalen van hun vriendjes die opgroeien in gezinnen die vaak toch verdacht veel lijken op het onze.

8.

Welke verhalen vertellen we elkaar? Ik lees u nog graag een gedicht voor dat die avond op tafel lag in Den Haag. Het is gemaakt door Ninke Overbeek en het heet 'Taal om een thuis te maken'.

*Kom, we gaan het gebouw binnen.
De ruimtes zijn groot,
de plafonds hoog,
de ramen vol van licht.
De muren zijn duizenden jaren oud, want
hier huist de geschiedenis.*

*Aleppo, Damascus, Den Haag, Madrid;
elke wereldtaal is hier gesproken.
Er wordt hier niet alleen gewoond, gescholen,
er wordt verteld, doorgegeven, bewogen.
Er zijn hier kunstenaars opgestaan.
Er liggen jeugdherinneringen in de voegen van de stenen.
Er zijn ambitieuze vergezichten opengegaan.*

*Kom, we gaan de kamers binnen.
Hier kennen de mensen onze naam.
Er is te eten en te drinken,
iemand staat een lied te zingen,
heeft vast stoelen klaargezet.
De tafel is gedekt met wijn
jasmijngeur vult de ruimte,
waardoor we weten dat we veilig zijn.*

Dat het zo mag zijn.